

Η επίδραση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη διοίκηση της εκπαίδευσης

Μαρία Δόκου*

Η εκπαίδευση αποτελεί για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) μια αρμοδιότητα που υπάγεται στην αρχή της επικουρικότητας. Αυτό σημαίνει ότι τα Κράτη - Μέλη έχουν τον καθοριστικό ρόλο. Όμως, η εκπαίδευση είναι ένα ανοικτό σύστημα που βρίσκεται σε συνεχή αλληλεπίδραση με το περιβάλλον του και έτσι είναι ευαίσθητο απέναντι στις αλλαγές σε κοινωνικο-πολιτικό και οικονομικο-τεχνολογικό επίπεδο. Επομένως, είναι αναμενόμενο η Ε.Ε. να ασκεί τις επιδράσεις της στα εκπαιδευτικά συστήματα των Κρατών - Μελών της.

Η παρούσα εισήγηση φιλοδοξεί να εμφανίσει το είδος και το βαθμό των επιδράσεων της Ε.Ε. στη δομή και την οργάνωση της τυπικής εκπαίδευσης. Για το λόγο αυτό παρουσιάζεται πρώτα το θεσμικό πλαίσιο της Ε.Ε. για την εκπαιδευτική πολιτική, ώστε να εμφανιστούν πρώτα οι κατευθύνσεις που φαίνεται ότι δίνει η Ε.Ε. στα Κράτη - Μέλη. Στη συνέχεια ακολουθεί συγκριτική μελέτη μεταξύ των εκπαιδευτικών συστημάτων των δεκαπέντε αρχικών Κρατών Μελών για να επαληθευτούν ή να διαψευστούν τα αρχικά πορίσματα.

Πρόκειται, επομένως, για μια έρευνα, σκοπός της οποίας είναι να διερευνηθεί αν όντως μεταβολές στη δομή και οργάνωση της τυπικής εκπαίδευσης από την πρωτοβάθμια μέχρι την τριτοβάθμια εκπαίδευση σχετίζονται με την εκπαιδευτική πολιτική της Ε.Ε., λαμβάνοντας υπόψη και τον τρόπο αλληλεπίδρασης των Κρατών - Μελών και της Ε.Ε. για τη διαμόρφωση αυτής της πολιτικής. Βέβαια, αναμένονται τέτοιες επιδράσεις, γιατί, όπως ήδη αναφέρθηκε, η εκπαίδευση αποτελεί ένα ανοικτό σύστημα. Από την άλλη πλευρά, η Ε.Ε., ως ένας εμπορο-οικονομικός και κοινωνικο - πολιτικός σχηματισμός, είναι επίσης ένα ανοικτό σύστημα που δέχεται επιδράσεις. Με την έρευνα αυτή αναδεικνύεται πώς αλληλεπιδρούν κράτη και Ε.Ε. για την εκπαιδευτική πολιτική.

Ο τρόπος αλληλεπίδρασης σχετίζεται άμεσα με την πορεία της Ε.Ε., η οποία στην ουσία είναι ένα οικοδόμημα που εξελίσσεται συνεχώς μέσα από μια δυναμική διαδικασία. Σημαντικό σταθμό για την Ε.Ε. αποτέλεσε η Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992, που θέσπισε την πολιτική ένωση των Κρατών - Μελών. Στη συνθήκη αυτή της Ε.Ε. εντάχθηκε ρητά στη δράση της Κοινότητας η «συμβολή σε μια παιδεία και κατάρτιση υψηλού

---

* Χημικός, Απόφοιτη Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης, Προϊστάμενη Τμήματος Κεντρικής Υπηρεσίας Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

επιπέδου» (άρθρο 3 παρ. 1 περ. (στ)). Δύο άρθρα, τα οποία μετά τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, το 1997, αριθμούνται ως 149 και 150, αναφέρονται αντίστοιχα στην παιδεία (ή γενική εκπαίδευση) και στην επαγγελματική εκπαίδευση. Όπως προκύπτει από τα άρθρα αυτά, η Κοινότητα στον τομέα της εκπαίδευσης δρα σύμφωνα με την *αρχή της επικουρικότητας*. Δηλαδή, η Κοινότητα αναλαμβάνει δράση μόνο εάν και στο βαθμό που οι στόχοι της προβλεπόμενης δράσης είναι αδύνατον να επιτευχθούν επαρκώς από τα Κράτη - Μέλη και δύνανται συνεπώς, λόγω των διαστάσεων ή των αποτελεσμάτων της προβλεπόμενης δράσης, να επιτευχθούν καλύτερα σε κοινοτικό επίπεδο. Έτσι, σύμφωνα πάντα με τα προαναφερθέντα άρθρα, η Ε.Ε. θεσπίζει μέτρα ή δράσεις ενθάρρυνσης ή διατυπώνει συστάσεις και δεν εφαρμόζει μια ενιαία ή κοινή πολιτική, ούτε προβαίνει σε συντονισμό / εναρμόνιση των κρατικών νομοθεσιών μέσω κανονισμών και οδηγιών.

Σε αυτό το ευρωπαϊκό πλαίσιο για την εκπαίδευση τον κύριο ρόλο παίζουν η Επιτροπή, που έχει τη νομοθετική πρωτοβουλία, και το Συμβούλιο, που είναι το κύριο όργανο λήψεων αποφάσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η αλληλεπίδραση Κρατών - Μελών και Ε.Ε. υπάρχει σε όλη αυτή τη διαδικασία μέσω του διακυβερνητικού στοιχείου που ενυπάρχει. Πρώτα, γιατί το Συμβούλιο αποτελείται από μέλη των εθνικών διοικήσεων σε κυβερνητικό επίπεδο, συγκεκριμένα τους Υπουργούς Παιδείας. Έπειτα, γιατί η προετοιμασία των αποφάσεων του Συμβουλίου γίνεται από την επιτροπή μονίμων αντιπροσώπων των Κρατών - Μελών (Coreper), που επικουρείται από ομάδες εργασίας αποτελούμενες από υπαλλήλους των εθνικών διοικητικών αρχών. Επίσης, η Επιτροπή της Ε.Ε. για την υλοποίηση του έργου της αντλεί τεχνικά στοιχεία για τα χαρακτηριστικά των Κρατών - Μελών από θεσμοθετημένες ομάδες, που καλούνται επιτροπές, με μέλη εμπειρογνώμονες που μπορούν να κινητοποιήσουν μηχανισμούς άσκησης πίεσης ή ακόμα και να λειτουργήσουν ως προδιαπραγματευτικές βαθμίδες μεταξύ των εθνικών διοικήσεων και της Επιτροπής.

Το ανωτέρω νομοθετικό πλαίσιο στην εκπαίδευση, θεσμοθετήθηκε, όπως αναφέρθηκε, το 1992 με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ. Είναι όμως σημαντικό ότι ακόμα και στις αρχικές συνθήκες των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, οι οποίες δεν περιλαμβάνουν άρθρα για κοινοτική αρμοδιότητα στον εκπαιδευτικό τομέα, γίνονται αναφορές στην εκπαίδευση. Χαρακτηριστικά είναι τα άρθρα 57 και 118 της Συνθήκης της Ε.Ο.Κ. (το 1957) για την αμοιβαία αναγνώριση των διπλωμάτων και την επαγγελματική επιμόρφωση των εργαζομένων αντίστοιχα. Η έμφαση δινόταν, δηλαδή, στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, γεγονός που έρχεται σε συμφωνία με την παραγωγική και οικονομική αποστολή της Ε.Ο.Κ. για μια κοινή αγορά.

Για πρώτη φορά το Συμβούλιο Υπουργών Παιδείας συνήλθε επίσης στις 16 Νοεμβρίου 1971 και εξέδωσε ψήφισμα για την ανάγκη καθιέρωσης συνεργασίας στο χώρο της εκπαίδευσης. Το 1976 εγκρίνεται το πρώτο πρόγραμμα δράσης για την εκπαίδευση με ψήφισμα των Υπουργών Παιδείας, όπου για πρώτη φορά αναφέρεται επίσημα ο όρος *ευρωπαϊκή διάσταση της εκπαίδευσης (Ε.Δ.Ε.)*. Στον όρο αυτό δίνεται μεγαλύτερη έμφαση μετά το 1986, οπότε υπογράφεται η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (Ε.Ε.Π.) με αντικείμενο την ολοκλήρωση μέχρι 31.12.1992 της εσωτερικής αγοράς που περιλαμβάνει ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων, προσώπων, υπηρεσιών και κεφαλαίων. Συγκεκριμένα, με το ψήφισμα της 24.5.1988 τίθενται οι ακόλουθοι στόχοι για την προώθηση της ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση:

- ενίσχυση στους νέους της αίσθησης της ευρωπαϊκής ταυτότητας βασιζόμενοι στις αρχές της δημοκρατίας, της κοινωνικής δικαιοσύνης και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων
- προετοιμασία των νέων για τη συμμετοχή τους στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της Κοινότητας προς την Ε.Ε.
- συνειδητοποίηση εκ μέρους των νέων των πλεονεκτημάτων και προκλήσεων που συνεπάγεται η Ε.Ε.
- διεύρυνση ιστορικών, πολιτιστικών, οικονομικών και κοινωνικών γνώσεων των νέων για την Κοινότητα και τα Κράτη - Μέλη και ευαισθητοποίηση των νέων ως προς τη σημασία της συνεργασίας με άλλες χώρες της Ευρώπης.

Η σημασία που αποδίδει η Ε.Ε. στην Ε.Δ.Ε. προκύπτει και από το γεγονός ότι την ενσωματώνει ως στόχο στη δράση της Κοινότητας ακόμα και στη Συνθήκη του Μάαστριχτ, παράλληλα με την κινητικότητα φοιτητών και εκπαιδευτικών, τη συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και την ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών. Η Ε.Δ.Ε. προβάλλεται ως μια νέα πολιτική που έχει σκοπό αφενός να καλλιεργήσει μέσω του σχολείου στα παιδιά και στους νέους την ευρωπαϊκή συνείδηση προωθώντας έτσι με τη δημιουργία του ευρωπολίτη, την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και αφετέρου να διαφυλάξει τη πολυμορφία του ευρωπαϊκού χώρου με τη μόρφωση και ενίσχυση της εθνικής και πολιτιστικής τους ταυτότητας. Το 1993 εκδίδεται μάλιστα από την Επιτροπή η Πράσινη Βίβλος για την Ε.Δ.Ε.

Σημειώνεται ότι οι Πράσινες Βίβλοι είναι ανακοινώσεις που εκδίδει η Επιτροπή για ένα συγκεκριμένο τομέα πολιτικής και παρουσιάζουν ορισμένες ιδέες για δημόσια διαβούλευση και συζήτηση. Από την άλλη, οι Λευκές Βίβλοι περιέχουν επίσημη δέσμη

προτάσεων σε συγκεκριμένους τομείς πολιτικής και χρησιμοποιούνται ως μέσα για την ανάπτυξή τους.

Ιδιαίτερη σημασία για την εκπαίδευση έχει η Λευκή Βίβλος του 1993 για την ανάπτυξη, την ανταγωνιστικότητα και την απασχόληση και η οποία περιλαμβάνει προτάσεις μεσοπρόθεσμης στρατηγικής με κύριο στόχο να αντιμετωπιστεί η κρίση και η επιδείνωση της απασχόλησης. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην επαγγελματική εκπαίδευση, η οποία μπορεί να οδηγήσει τους νέους και τους ανέργους να αποκτήσουν εκείνες τις τεχνικές ικανότητες που απαιτεί η αγορά εργασίας. Επίσης, δεδομένου ότι χρειάζεται τεχνικό προσωπικό με υψηλού επιπέδου ικανότητες για την αγορά εργασίας, ενδείκνυται αφενός η μεγαλύτερη συνεργασία πανεπιστημίων και επιχειρήσεων και αφετέρου η δημιουργία ιδρυμάτων που θα παρέχουν σε συντομότερο χρονικό διάστημα, παράλληλα με τις απαραίτητες για την ανάπτυξη προσαρμοστικότητας γενικές γνώσεις, και πρακτικότερες γνώσεις, όχι όμως υπερεξειδικευμένες. Για την αύξηση της προσαρμοστικότητας των εκπαιδευτικών συστημάτων γίνεται, επίσης, λόγος και για αποκέντρωση και συνεργασία με δημόσιες περιφερειακές και τοπικές αρχές καθώς και με κοινωνικούς εταίρους. Η έμφαση όμως δίνεται στη σύνδεση με τις επιχειρήσεις.

Το 1995 εκδίδεται η Λευκή Βίβλος με τίτλο «Διδασκαλία και μάθηση: προς την κοινωνία της γνώσης», όπου για την αντιμετώπιση των προκλήσεων του 21^{ου} αιώνα προβάλλονται δύο ειδών απαιτήσεις:

- (i) της πρόσβασης στη γενική γνώση και
- (ii) της εξέλιξης των ικανοτήτων προς την εργασία.

Ιδιαίτερη σημασία δίνεται στην πιστοποίηση των προσόντων που έχουν αποκτηθεί μετά από μια τυπική ή άτυπη διαδικασία κατάρτισης. Ως ένα μέτρο προτείνεται η αναγνώριση περιόδου σπουδών με το ευρωπαϊκό σύστημα ακαδημαϊκών μονάδων (European Course Credit Transfer System - ECTS), γεγονός που διευκολύνει και την κινητικότητα των σπουδαστών. Επίσης, και στη συγκεκριμένη Λευκή Βίβλο δίνεται έμφαση στην προσέγγιση σχολείου και επιχείρησης.

Και στις δύο Λευκές Βίβλους η κινητικότητα προβάλλεται ως κύριο στοιχείο για την προώθηση της Ε.Δ.Ε. Το 1996 μάλιστα η Επιτροπή εξέδωσε την Πράσινη Βίβλο για τα εμπόδια στη διακρατική κινητικότητα σε μια προσπάθεια αντιμετώπισής τους. Χαρακτηριστικό είναι ότι γίνεται λόγος για τη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού χώρου ειδικοτήτων με μέτρα, όπως η γενίκευση του προγράμματος ECTS και η διευκόλυνση της αναγνώρισης των ειδικοτήτων μεταξύ των διαφόρων Κρατών - Μελών.

Η άμεση υλοποίηση της κοινοτικής εκπαιδευτικής πολιτικής, όπως αυτή εκφράζεται μέσω των Βίβλων, επιτυγχάνεται με τα ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά προγράμματα. Στην τυπική εκπαίδευση υπάρχουν το πρόγραμμα SOCRATES για τη γενική εκπαίδευση και το LEONARDO DA VINCI για την τεχνική - επαγγελματική εκπαίδευση. Σύνδεση μεταξύ των δύο προγραμμάτων μπορεί να γίνει με τη δράση υπό τον τίτλο «Κοινές Δράσεις». Οι δράσεις, όσον αφορά τη διαχείρισή τους, διακρίνονται σε αποκεντρωμένες και σε κεντρικές. Οι κεντρικά διαχειριζόμενες δράσεις είναι πολυμερείς δραστηριότητες συνεργασίας και δράσεις που αφορούν τα θεματικά δίκτυα, την ευρωπαϊκή διαπανεπιστημιακή συνεργασία, την παρατήρηση των εκπαιδευτικών συστημάτων. Κατά την υλοποίηση των κεντρικών δράσεων υπεύθυνη για τις διαδικασίες επιλογής σχεδίων και σύναψης συμβάσεων είναι η Επιτροπή, ενώ για τις αποκεντρωμένες υπεύθυνες είναι τα εθνικά γραφεία. Έτσι, τα εθνικά γραφεία περιορίζονται περισσότερο σε ένα διαχειριστικό - εκτελεστικό ρόλο.

Η Ε.Ε., και αυτό προκύπτει και από τις Βίβλους και από τα κοινοτικά εκπαιδευτικά προγράμματα, δίνει έμφαση στην ανώτερη - ανώτατη εκπαίδευση στην Ευρώπη. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συμμετέχει ενεργά ως ισότιμος εταίρος με τα είκοσι εννέα κράτη της Ευρώπης που υπέγραψαν τη διακήρυξη της Μπολόνια το 1999 σχετικά με τη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης μέχρι το 2010. Στη διακήρυξη αυτή ως στόχοι αναφέρονται

- συγκρίσιμοι και αναγνωρισμένοι τίτλοι σπουδών
- ενιαίο σύστημα διδακτικών μονάδων (ανάλογο με το ECTS)
- προώθηση της κινητικότητας μαθητικού, εκπαιδευτικού, διοικητικού προσωπικού
- προώθηση της ευρωπαϊκής συνεργασίας για την ανάπτυξη συγκρίσιμων κριτηρίων και μεθοδολογιών
- προώθηση της Ε.Δ.Ε.
- κοινά κριτήρια για διάκριση προπτυχιακού και μεταπτυχιακού κύκλου σπουδών με βάση τα έτη φοίτησης, σύμφωνα με τα οποία ο προπτυχιακός κύκλος θα έχει διάρκεια τουλάχιστον τριών ετών. Σημειώνεται ότι λόγω αντιδράσεων δεν υιοθετήθηκε το σύστημα 3-5-8 που πρότειναν η Γαλλία, η Ιταλία, η Γερμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο με τη διακήρυξη της Σορβόνης, ένα έτος νωρίτερα το 1998 και σύμφωνα με το οποίο οι σπουδές θα περιελάμβαναν ένα βασικό πτυχιακό τίτλο σπουδών ύστερα από σπουδές διάρκειας τριών (3) ετών, ένα πρώτο μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών (master) με σπουδές δύο (2) ετών και ένα δεύτερο μεταπτυχιακό τίτλο (διδακτορικό) ύστερα από τρία (3) ακόμα χρόνια. Έτσι τώρα η λήψη του master δεν αποτελεί προϋπόθεση

για τη λήψη διδακτορικού. Παρέμεινε όμως η αναφορά στα τρία χρόνια ως ελάχιστη διάρκεια βασικών σπουδών, γεγονός που αναδεικνύει και τη σχέση με οδηγίες της Ε.Ε. που αναφέρονται στην αναγνώριση επαγγελματικών προσόντων ύστερα από σπουδές διάρκειας τουλάχιστον τριών ετών σε ίδρυμα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η αριθμητική αυτή αναφορά απαλείφθηκε δύο χρόνια αργότερα, το 2001, με το κοινό ανακοινωθέν στην Πράγα, όπου δίνεται έμφαση στο ρόλο των συστημάτων διασφάλισης της ποιότητας για την εξασφάλιση υψηλών ποιοτικών κριτηρίων για τη διευκόλυνση της συγκρισιμότητας των πιστοποιημένων προσόντων.

Μετά τη διακήρυξη της Μπολόνια για το Ευρωπαϊκό Χώρο Ανώτατης Εκπαίδευσης μέχρι το 2010 παρατηρείται μια εξέλιξη στον τρόπο εφαρμογής της εκπαιδευτικής πολιτικής από την Ε.Ε. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το Μάρτιο του 2002 ζήτησε το ίδιο έτος, το 2010, να καταστούν τα ευρωπαϊκά συστήματα εκπαίδευσης ποιοτικό σημείο αναφοράς εφαρμόζοντας την *ανοιχτή μέθοδο συντονισμού* που είχε ήδη συστήσει από το 2000 και η οποία συνίσταται σε μια συντονισμένη στρατηγική για την οποία τα Κράτη - Μέλη βάσει χρονοδιαγράμματος θέτουν κοινούς στόχους και μέσα. Επίσης, το 2002 το Συμβούλιο εκδίδει ψήφισμα σχετικά με την προαγωγή της ενισχυμένης ευρωπαϊκής συνεργασίας, που δίνει τη δυνατότητα κατά τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, σε οκτώ τουλάχιστον Κράτη - Μέλη που το επιθυμούν να συνεργαστούν για την επίτευξη των στόχων της Ε.Ε. επηρεάζοντας έτσι και τα άλλα κράτη.

Παρατηρείται λοιπόν μια μετατόπιση αφενός σε πιο έντονα μέσα για την άσκηση επιδράσεων στην εκπαιδευτική πολιτική και αφετέρου στο ρόλο του διακυβερνητικού στοιχείου.

Οι επιδράσεις, με βάση τα παραπάνω, όσον αφορά τη δομή και την οργάνωση της εκπαίδευσης, αναμένονται να είναι κυρίως η αύξηση του γνωστικού επιπέδου, μέσω της αύξησης του μαθητικού δυναμικού σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, η αύξηση της διάρκειας σπουδών, η προώθηση προς την τεχνική εκπαίδευση, η συνεργασία με τις επιχειρήσεις, κυρίως με την ένταξη προγραμμάτων πρακτικής εργασίας στην τεχνική εκπαίδευση, η ροπή προς πιο αποκεντρωμένα εκπαιδευτικά συστήματα.

Για την επαλήθευση των υποθέσεων αυτών ακολούθησε συγκριτική μελέτη με ποιοτική και ποσοτική προσέγγιση των εκπαιδευτικών συστημάτων των δεκαπέντε αρχικών Κρατών - Μελών. Για τις ανάγκες της μελέτης αυτής υιοθετήθηκε για την κατηγοριοποίηση των επιπέδων εκπαίδευσης η διεθνής ταξινόμηση για την εκπαίδευση του 1997 (International Standard Classification of Education ISCED97). Η ταξινόμηση αυτή έχει ως εξής:

ISCED 0	Προσχολική αγωγή
ISCED 1	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση
ISCED 2	Κατώτερο επίπεδο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης
ISCED 3	Ανώτερο επίπεδο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης
ISCED 4	Μεταδευτεροβάθμια μη πανεπιστημιακή εκπαίδευση
ISCED 5 (5A, 5B)	Πρώτο επίπεδο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (περιλαμβάνονται οι βασικές σπουδές και οι σπουδές που οδηγούν σε ΜΔΕ, master). Διακρίνονται σε 5A και 5B. Τα προγράμματα 5A είναι περισσότερο θεωρητικά, ενώ τα ISCED 5B πιο πρακτικά - τεχνικά. Στο ISCED 5A από την Ελλάδα περιλαμβάνονται τα Πανεπιστήμια και στο ISCED 5B τα Τ.Ε.Ι.
ISCED 6	Δεύτερο επίπεδο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που περιλαμβάνει τις σπουδές για διδακτορικό.

Από τη μελέτη των δομών των εκπαιδευτικών συστημάτων των δεκαπέντε Κρατών - Μελών της Ε.Ε. τα κύρια συμπεράσματα είναι τα ακόλουθα: Σε όλες τις χώρες η υποχρεωτική εκπαίδευση συμπεριλαμβάνεται στα ISCED 1 και 2. Η διάρκεια σπουδών παρουσιάζει ένα εύρος τριών χρόνων , όπως και στο ISCED 3. Σωρευτικά, όμως, ο χρόνος φοίτησης μέχρι και το ISCED 3 είναι δώδεκα με δεκατρία έτη, δηλαδή το εύρος μειώνεται στο ένα έτος. Αν τώρα σκεφτεί κανείς ότι στην ουσία μετά το ISCED 3 αποκτά κάποιος τις ελάχιστες εξειδικευμένες γνώσεις για την είσοδο στην αγορά εργασίας, προκύπτει ότι με τον ίδιο σωρευτικό χρόνο φοίτησης διευκολύνεται η αναγνώριση των αντίστοιχων τίτλων και η πιστοποίηση των προσόντων. Η αντιστοιχία εξάλλου μεταξύ των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων υπήρξε ένας από τους τομείς του πρώτου εκπαιδευτικού προγράμματος της Ε.Ο.Κ. το 1976 για τη διευκόλυνση της ελευθερίας κυκλοφορίας των προσώπων στο εσωτερικό της Κοινότητας.

Όσον αφορά τον τύπο σχολείων, κατά συντριπτική πλειοψηφία το ISCED 2 είναι γενικής εκπαίδευσης. Στο ISCED 3 υπάρχει ποικιλομορφία σχολείων (γενικά, τεχνικά) ακόμα και μέσα στην ίδια χώρα. Στην πλειοψηφία των χωρών υπάρχουν επίσης ενιαία σχολεία μέσα στα οποία μπορεί κάποιος να ακολουθήσει τη γενική ή την τεχνική εκπαίδευση. Δεν προέκυψε όμως επίδραση από τις Λευκές Βίβλους που προωθούν το συνδυασμό διδασκαλίας και πρακτικής εργασίας, γιατί με εξαίρεση τη Δανία δεν υπάρχουν σχετικές μεταρρυθμίσεις, ούτε το δυϊκό σύστημα καλύπτει το σύνολο των χωρών.

Πάντως είναι φανερό δια των Λευκών Βίβλων της ότι η Ε.Ε. αποβλέπει σε γνώσεις επαγγελματικής κατεύθυνσης πιο εξειδικευμένες απ' ό,τι προφέρει το ISCED 3. Είναι χαρακτηριστικό ότι το Λουξεμβούργο το 1990 και η Ελλάδα το 1992 ίδρυσαν τα Ι.Ε.Κ. Είναι όμως αξιοπρόσεκτο ότι δεν έγιναν παρόμοιες αλλαγές στις άλλες χώρες. Και αυτό γιατί η Ε.Ο.Κ. είχε εκδώσει το 1989 οδηγία για την αναγνώριση επαγγελματικών προσόντων έπειτα από σπουδές διάρκειας τουλάχιστον τριών ετών σε ίδρυμα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Επομένως, δε θα διευκόλυνε η ίδρυση νέων ινστιτούτων μη πανεπιστημιακής εκπαίδευσης για τα οποία θα ήταν αμφίβολη η αναγνώριση προσόντων σε άλλες χώρες της Ε.Ε. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το Βέλγιο, που το 1995 αναδιοργάνωσε τα προγράμματα σπουδών στο ISCED 5B, ώστε αυτά να έχουν τριετή διάρκεια σε αντικατάσταση άλλων διάρκειας δύο ετών. Ανάλογες αναβαθμίσεις έγιναν και σε άλλες χώρες. Επομένως, η επίδραση της Ε.Ε. ήταν κυρίως στο επίπεδο ISCED 5B, όπου η διάρκεια σπουδών είναι κατά μέσο όρο 3,1 έτη.

Στα επίπεδα 5A και 6 υπάρχει μεγάλη διαφοροποίηση ως προς τη διάρκεια σπουδών, ακόμα και μέσα σε μια χώρα, όταν πρόκειται για διαφορετικά θεματικά πεδία. Έτσι εξηγούνται και οι αντιδράσεις για το ενιαίο σύστημα 3-5-8 της διακήρυξης της Σορβόνης, που τελικά δεν επικράτησε.

Ενδιαφέροντα συμπεράσματα προέκυψαν επίσης από στατιστική ανάλυση με το πρόγραμμα SPSS στοιχείων μαθητικού δυναμικού και οικονομικών στοιχείων που αντλήθηκαν από τον Ο.Ο.Σ.Α. Συγκεκριμένα, η μελέτη επικεντρώθηκε στις μεταβολές της περιόδου 1991 έως 2001, οπότε αναμένονταν οι επιδράσεις από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και τις Λευκές Βίβλους. Τα πορίσματα είναι τα εξής:

- Αύξηση του αριθμού των μαθητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, ιδίως στο ISCED 5B, γεγονός που έρχεται σε συμφωνία με τις κατευθύνσεις της Ε.Ε.
- Δεν υπάρχουν, όμως, σημαντικές αλλαγές όσον αφορά αφενός τον αριθμό των μαθητών που στο ISCED 3 επιλέγουν τεχνική εκπαίδευση και αφετέρου το συνδυασμό της τεχνικής εκπαίδευσης με την πρακτική εργασία.
- Ετήσια μείωση των συνολικών δαπανών εκπαίδευσης σε σχέση με το ΑΕγχ.Π κατά 0,01 που αναλύεται ως εξής:

ISCED 1,2	αύξηση 0,16
ISCED 3	μείωση 0,15
ISCED 5B	μείωση 0,0025
ISCED 5A,6	αύξηση 0,12.

Είναι αξιοσημείωτο ότι στην ISCED 5B, όπου αυξάνεται ο αριθμός των φοιτητών και η διάρκεια φοίτησης, οι δαπάνες εκπαίδευσης ως ποσοστό του Α.ΕγχΠ. παραμένουν σταθερές ή μειώνονται ελαφρώς. Δεν υπάρχει λοιπόν σύνδεση των δαπανών εκπαίδευσης με τον αριθμό των μαθητών.

Επειδή η Ε.Ε. τονίζει την ανάγκη συνεργασίας με τον ιδιωτικό τομέα εξετάστηκε και το ποσοστό δημοσίων - ιδιωτικών δαπανών. Κατά μέσο όρο οι ιδιωτικές δαπάνες είναι 0,38% ως ποσοστό του Α.Εγχ.Π. και οι δημόσιες δαπάνες είναι 5,23% με μέση ετήσια μείωση 0,09. Βλέπουμε δηλαδή μια ταχύτερη ετήσια μείωση των δημόσιων δαπανών σε σχέση με τη μείωση του συνόλου των δαπανών που σημαίνει αύξηση των ιδιωτικών δαπανών. Η αύξηση αυτή των ιδιωτικών δαπανών είναι μεγαλύτερη στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Σε σύγκριση με τις λοιπές δημόσιες δαπάνες, η τάση είναι να γίνονται λιγότερες δημόσιες δαπάνες για την εκπαίδευση, όχι όμως τόσο λιγότερες όσο στους άλλους τομείς. Αυτό σημαίνει ότι οι δημόσιες δαπάνες εκπαίδευσης δε σχετίζονται με το μέγεθος του δημόσιου προϋπολογισμού.

Όσον αφορά την οργάνωση στα εκπαιδευτικά συστήματα των δεκαπέντε Κρατών - Μελών, η Ε.Ε. δε φάνηκε να δίνει συγκεκριμένες κατευθύνσεις με εξαίρεση αυτή της αποκέντρωσης για την οποία γινόταν αναφορά στις Λευκές Βίβλους, χωρίς όμως και πάλι κάποια ιδιαίτερη έμφαση. Όντως, μελέτη των αλλαγών που έγιναν σε επίπεδο χρηματοδότησης και διαχείρισης πόρων στα δεκαπέντε Κράτη - Μέλη από το 1970 έως το 1998 στην υποχρεωτική εκπαίδευση, έδειξε ότι δεν υπήρχαν επιδράσεις από την Ε.Ε. Επίσης, πιο αναλυτική μελέτη της οργάνωσης στην εκπαίδευση σε τέσσερα Κράτη - Μέλη, ιδρυτικά της Ε.Ε., επιβεβαίωσε το συμπέρασμα αυτό.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η Ε.Ε. επηρεάζει τα εκπαιδευτικά συστήματα χωρίς να εμπλέκεται άμεσα στην οργάνωσή τους. Τα κατευθύνει όμως σε συγκεκριμένους στόχους, κυρίως μέσα από τον συνδυασμό α) δράσεων ενθάρρυνσης, Λευκών Βίβλων, κοινοτικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων, δηλώσεων και ψηφισμάτων με β) οδηγίες - κανονισμούς συγγενών τομέων με την εκπαίδευση, όπως της εργασίας για την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων, καθώς και με γ) τη χρήση μετά το 2000 της ανοιχτής μεθόδου συντονισμού όπου τίθενται κοινοί στόχοι και χρονοδιαγράμματα. Παράλληλα, προάγει την *ενισχυμένη ευρωπαϊκή συνεργασία*, όπου μεγάλο ρόλο παίζει το διακυβερνητικό στοιχείο. Το διακυβερνητικό στοιχείο είδαμε ότι παίζει σημαντικό ρόλο και για την Επιτροπή και για το Συμβούλιο, θεσμικά όργανα της Ε.Ε. Για να μην περιοριστούν λοιπόν τα Κράτη - Μέλη σε απλούς διαχειριστές - εκτελεστές, χρειάζεται να μετέχουν

ενεργά και συνειδητοποιημένα στα κέντρα λήψης απόφασης της Ε.Ε. και να προγραμματίζουν σωστά το έργο τους. Έτσι η εκπαίδευση θα εξελιχθεί μέσα από μια αμφίδρομη δυναμική σχέση επικοινωνίας και η ευρωπαϊκή διάσταση της εκπαίδευσης θα αποτελέσει τη βάση για ένα δημοκρατικό, διαπολιτισμικό χώρο συνεργασίας και ανάπτυξης.